

Nationaal Archief
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

Nummer Toegang: 2.10.32

Inventaris van het archief van de Staatscommissie voor Slavenemancipatie, 1853-1856

Versie: 24-03-2022

P.J. Horsman

Nationaal Archief, Den Haag 1983

This finding aid is written in Dutch.

I N H O U D S O P G A V E

Beschrijving van het archief.....	5
Aanwijzingen voor de gebruiker.....	6
Openbaarheidsbeperkingen.....	6
Beperkingen aan het gebruik.....	6
Materiële beperkingen.....	6
Aanvraaginstructie.....	6
Citeerinstructie.....	6
Archiefvorming.....	7
Geschiedenis van de archiefvormer.....	7
1. Geschiedenis van de Staatscommissie.....	7
2. Werkwijze van de staatscommissie.....	8
Geschiedenis van het archiefbeheer.....	9
Inhoud en structuur van het archief.....	10
Inhoud.....	10
Verantwoording van de bewerking.....	10
Verwant materiaal.....	11
Beschikbaarheid van kopieën.....	11
Beschrijving van de series en archiefbestanddelen.....	13
STUKKEN VAN ALGEMENE AARD.....	13
STUKKEN BETREFFENDE BIJZONDERE ONDERWERPEN.....	14
A Instelling en samenstelling.....	14
B Onderzoek en rapportage.....	14
1 Algemeen.....	14
2 Nederlands Oost-Indië.....	15
3 Suriname.....	15
4 Westindische eilanden en de Kust van Guinea.....	16

BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEF

Naam archiefblok:

Staatscommissie voor de Slavenemancipatie

Archiefbloknummer:

K23035

Omvang:

46 inventarisnummer(s) 0,50 meter

Taal van het archiefmateriaal:

Het merendeel der stukken is in het Nederlands

Archiefdienst:

Nationaal Archief

Locatie:

Den Haag

Archiefvormers:

Staatscommissie voor de Slavenemancipatie, , 1853-1856

Samenvatting van de inhoud van het archief:

De Staatscommissie voor de Slavenemancipatie werd in 1853 door de minister van Koloniën ingesteld om voorstellen te doen voor de emancipatie van slaven in de Nederlandse koloniën die destijds bestonden uit Nederlands Oost-Indië, Suriname, de West-Indische eilanden en de Kust van Guinea.

Het archief bevat notulen van de vergaderingen, correspondentie en nota's, stukken en rapporten m.b.t. de emancipatie van slaven tussen 1853-1856.

Aanwijzingen voor de gebruiker**OPENBAARHEIDSBEPERKINGEN**

Volledig openbaar.

BEPERKINGEN AAN HET GEBRUIK

Reproductie van originele bescheiden uit dit archief is, behoudens de algemene regels die gelden voor het kopiëren van stukken, niet aan beperkingen onderhevig. Er zijn geen beperkingen krachtens het auteursrecht.

MATERIËLE BEPERKINGEN

Het archief kent geen beperkingen voor het raadplegen van stukken als gevolg van slechte materiële staat.

AANVRAAGINSTRUCTIE

Openbare archiefstukken kunnen online worden aangevraagd en gereserveerd. U kunt dit ook via de terminals in de studiezaal van het Nationaal Archief doen. Om te kunnen reserveren dient u de volgende stappen te volgen:

1. [Creëer een account of log in.](#)
2. Selecteer in de archiefinventaris een archiefstuk.
3. Klik op 'Reserveer' en kies een tijdstip van inzage.

CITEERINSTRUCTIE

Bij het citeren in annotatie en verantwoording dient het archief tenminste éénmaal volledig en zonder afkortingen te worden vermeld. Daarna kan worden volstaan met verkorte aanhaling.

VOLLEDIG:

Nationaal Archief, Den Haag, Staatscommissie voor de Slavenemancipatie, nummer toegang 2.10.32, inventarisnummer ...

VERKORT:

NL-HaNA, Staatscie. Slavenemancipatie, 2.10.32, inv.nr. ...

Archiefvorming

GESCHIEDENIS VAN DE ARCHIEFVORMER

1. GESCHIEDENIS VAN DE STAATSCOMMISSIE

Ook na de vrijverklaring van de slaven in de Engelse koloniën in 1833 kwam in Nederland de emancipatiebeweging nauwelijks serieus op gang.

Pas tijdens het ministerschap van J.C. Baud op Koloniën (1840-1848) werd het emancipatiebeginsel aanvaard, zonder directe gevolgen voor de slaven overigens.

De publieke opinie zorgde evenmin voor een aanhoudende pressie op de regering. In feite kwam deze eerst goed in beweging na het verschijnen van *Uncle Tom's cabin* (1852) van Harriet Beecher Stowe, in 1854 gevolgd door W.R. van Höevell's *Slaven en Vrijen* onder de Nederlandsche wet.

Op vragen in het parlement tijdens de behandeling van de koloniale begroting voor 1854 antwoordde minister Pahud met de instelling van een staatscommissie, die als taak kreeg " ... te onderzoeken welke maatregelen, met het oog op den tegenwoordigen toestand der slavenbevolking in de koloniën en bezittingen van het Rijk in andere werelddeelen, door de Regeering kunnen en behooren te worden genomen, en vervolgens van hare bevindingen verslag te doen, onder bijvoeging van de voorstellen, waartoe dat onderzoek mogt aanleiding geven". ¹

Voorzitter werd J.C. Baud, voormalig minister van Koloniën en lid van de Tweede Kamer. De overige leden waren ex-bestuursambtenaren in West-Indië, kamerleden of commercieel bij de problematiek betrokkenen: G.C. Bosch Reitz, koopman te Amsterdam; mr. A. Brugmans, advocaat te Amsterdam, juridisch adviseur van de Amsterdamse plantage-eigenaars; R.H. Esser, oud-gouverneur van Curaçao en onderhorigheden; R.F. van Raders, oud-gouverneur van Suriname; J. Heemskerk Bzn, lid der Tweede Kamer; J.C. Rijk, oud-minister van Marine, oud-gouverneur-generaal der Westindische bezittingen, lid der Tweede Kamer; mr. G. Groen van Prinsterer, staatsraad in buitengewone dienst, lid der Tweede Kamer; mr. P. Fiers Smeding, oud-president van het gerechtshof van Suriname. ²

Kenmerkend voor de voorzichtige benadering van de vraagstelling was de grondige wijze waarop de commissie met de verzameling van het materiaal begon; een fase die zoveel tijd vergde, dat de gedreven Groen van Prinsterer zijn ontslag als lid aanbood. ³ Rijks was ondertussen overleden (2 Mei 1854).

Vanwege de beperking in de taakstelling na het aanvaarden door het parlement in 1854 van een nieuw regeringsreglement voor Oost-Indië, waarin ondermeer bepaald werd dat de slavernij daar afgeschaft zou worden, werd besloten beide leden niet te vervangen.

Toen in september 1854 voldoende werk materiaal verzameld was, toog de commissie voortvarend te werk: reeds op 5 september 1855 kon een lijvig rapport over Suriname via de directeur van het kabinet aan de koning aangeboden worden, in juni 1856 een tweede, over de Antillen.

¹ J.P. Siwipersad, *De Nederlandse regering en de afschaffing van de Surinaamse slavernij (1833-1863)*. Groningen/Castricum, 1979, blz 223. Ministerie van Koloniën Verbaal 13-1-1854, no. 8.

² Inv.nr. 5. Siwipersad vermeldt niet de namen van Rijk en Fiers Smeding. (a.w., blz. 225.)

³ K.B. 12-10-1854, NR. 54.

Gevolgen hebben beide rapporten niet direkt gehad; hun waarde moet vooral gezien worden als katalisator in het emancipatieproces en als bron van informatie voor de opeenvolgende ministers van Koloniën, die steeds afkomstig uit de Oost, niet gehinderd werden door een overdosis aan kennis ten aanzien van de West. "Vlijtig en naarstig heb ik dien bestudeerd en er veel uit overgenomen", verklaarde in december 1858 Rochussen aan de Eerste Kamer. ⁴

De Amsterdamse belanghebbenden, nadrukkelijk in de commissie vertegenwoordigd, waren met de voorstellen wel tevreden; begrijpelijk: in beide door de commissie aanbevolen wetsontwerpen hadden Bosch Reitz en Brugmans een zeer groot aandeel gehad! De Surinaamse planters noemden het Surinaamse plan "dolzinnig en krankzinnig". ⁵

Vier ministeriële wetsvoorstellen werden in de jaren 1857-1860 door het parlement afgewezen. Eerst het vijfde ontwerp, van Loudon, werd in 1862 aanvaard, zij het na ingrijpende amendementen, vooral ten aanzien van de immigratie van werkkrachten. Het wetsontwerp week inmiddels al zeer ver af van de voorstellen van de commissie.

Met ingang van 1 Juli 1863 werden in de Nederlandse koloniën en bezittingen alle slaven vrij verklaard.

2. WERKWIJZE VAN DE STAATSCOMMISSIE

Tot secretaris van de commissie werd benoemd jhr. mr. H.G.C.L. Janssens en als vergaderruimte werd het voormalig lokaal van de Hoge Raad van Adel aan het Binnenhof toegewezen.

Als eerste opdracht zag de commissie de "tegenwoordige toestand van de slaven" te onderzoeken en te beschrijven; daartoe verdeelde zij zich in enkele subcommissies die van hun bevindingen verslag uitbrachten.

Ter kennismaking beschikbare stukken werden in rondzending door de secretaris aan de leden ter bestudering aangeboden.

Gezien de verschillende omstandigheden in Suriname aan de ene kant, en die op de Antillen en aan de kust van Guinea aan de andere, besloot de commissie beide gebieden afzonderlijk te beschouwen; eerst Suriname. ⁶

Een drietal verschillende emancipatie-voorstellen door subcommissies ingebracht werden uitvoerig besproken (inv.nrs. 18, 27 en 28). Uiteindelijk werd dat van Bosch Reitz c.s. aanvaard en nader uitgewerkt.

Behalve van schriftelijk materiaal maakte de commissie enkele malen gebruik van verhoren van deskundigen, waarvan enkele in het tweede rapport in extenso zijn afgedrukt.

Na Suriname kwam het tweede gebied aan de orde. Weer werden drie plannen ingebracht, waarbij het plan van Van Raders, dat ook al ten aanzien van Suriname aan de orde was geweest, niet opnieuw in behandeling werd genomen onder nadrukkelijk protest van de opsteller. Weer was het een wetsontwerp waarin Bosch Reitz de hand had gehad, dat door de commissie werd overgenomen (inv. nrs. 42).

De rapporten werden door Janssens samengesteld en uitgeschreven, en na ondertekening door de leden, respectievelijk in september 1855 en juli 1856 aan de koning aangeboden en vervolgens gedrukt.

4 Siwpersad, blz. 227.

5 Siwpersad, blz. 230.

6 Inv.nr. 1, d.d. 11-2-1854.

GESCHIEDENIS VAN HET ARCHIEFBEHEER

De schriftelijke neerslag van het handelen van de commissie bestaat uit de notulen van de vergaderingen, 542 foliobladzijden minitieus door Janssens opgetekend; correspondentie; verzamelde informatie; door leden en niet-leden opgestelde nota's; wetsontwerpen, memories van toelichting, reglementen; en verslagen.

De door het ministerie ter beschikking gestelde stukken en boeken werden na rondzending aan het ministerie geretourneerd.

Een aantal stukken zijn als bijlage bij de twee rapporten gepubliceerd; deze zijn door Janssens en Baud voor de druk gereed gemaakt.

Na de decharge van de commissie heeft Janssens het archief thuis gehouden. In de zomer van 1894 bood hij het de algemene rijksarchivaris aan. Van Riemsdijk achtte het archief evenwel beter op zijn plaats in het archief van Koloniën en zond het de minister toe ⁷.

De rechtstitel is (nog) onbekend

7 Archief Koloniën; Verbaal 21-8-1894 nr. 15.

Inhoud en structuur van het archief

INHOUD

Van de beide gedrukte rapporten die door de commissie zijn uitgebracht bevindt zich een exemplaar in de bibliotheek van het Algemeen Rijksarchief (signatuur 6oH21 I en II). De notulen van de commissie bevatten een uitvoerig verslag van het verhandelde, onder verwijzing naar de betreffende stukken. De stukken betreffende een bepaald wetsontwerp of emancipatieplan zijn in een omslag bijeen gevoegd, zowel de wetsontwerpen zelf (soms in verschillende stadia), als de memories van toelichting en nadere reglementen.

Voor relevante literatuur en archivalia zie men de dissertatie van J.P.S. Siwpersad, blz. 277-285. (zie noot 1).

VERANTWOORDING VAN DE BEWERKING

Janssens moge zich nauwgezet van zijn taak als secretaris hebben gekweten, aan het archief heeft hij weinig aandacht geschonken.

Ingekomen brieven, nota's e.d. schreef hij dikwijls volledig in de notulen af; de ordening van de originelen baarde hem minder zorg. De stukken bevonden zich in een chaos, verpakt in twee lijvige portefeuilles. Op de stukken waren met potlood nummers aangebracht, die geen enkele onderlinge band bleken aan te duiden; stukken die bijeengevoegd in omslagen zaten, behoorden te dikwijls niet bij elkaar; andere, verspreidde, juist weer wel.

Er zat bij de beschrijving niets anders op dan alle één voor één te beschrijven en daarna de onderlinge samenhang vast te stellen.

Behalve de series van algemene aard (I), vielen twee groepen te onderscheiden: stukken betreffende de instelling en samenstelling van de commissie (IIA) en stukken betreffende het verzamelen en verwerken van het materiaal (IIB). Deze laatste groep was, zoals te verwachten, de grootste.

Stukken die uitsluitend betrekking hadden op Suriname (Eerste Rapport), of op de Westindische eilanden en West-Afrika (Tweede Rapport), zijn in afzonderlijke rubrieken geplaatst; evenals de stukken met betrekking tot Oost-Indië (IIB 2, 3 en 4). Stukken die op beide terreinen betrekking hadden zijn in een daaraan voorafgaande rubriek opgenomen (IIB 1).

Binnen de rubrieken zijn de stukken zoveel mogelijk naar onderwerpen in omslagen samengevoegd, en conform de werkwijze van de commissie chronologisch geordend.

Verwant materiaal**BESCHIKBAARHEID VAN KOPIEËN**

Inventarisnummers van dit archief zijn niet in kopievorm beschikbaar

BESCHRIJVING VAN DE SERIES EN ARCHIEFBESTANDDELEN

STUKKEN VAN ALGEMENE AARD

1	Notulen naar de vergaderingen van de commissie,
1854 feb. 11 - 1856 juli 12	1 deel
2	Ingekomen en afschriften van uitgaande brieven,
1854-1856	1 omslag
3	Ingekomen en afschriften van uitgaande brieven van en aan het ministerie van
Koloniën,
1854-1856	1 omslag
4	Lijst van ingekomen en uitgaande stukken,
t/m 28 juni 1854
De nummers corresponderen niet met de nummers op de stukken; de lijst is evenmin volledig.	1 stuk

STUKKEN BETREFFENDE BIJZONDERE ONDERWERPEN**A INSTELLING EN SAMENSTELLING**

- 5** Koninklijk Besluit van 29 november 1853 nr. 66 tot instelling van de staatscommissie. Authentiek en simpel afschrift, 1853 2 stukken
- 6** Koninklijk Besluit van 2 januari 1854 nr. 61 tot benoeming van jhr. mr. H.G.C.L. Janssens als secretaris van de staatscommissie. Authentiek afschrift. Met geleidebrief van de minister van Koloniën, 1854 2 stukken
- 7** Stukken betreffende de eventuele benoeming van A.D. van der Gon Netscher als lid of corresponderend lid van de commissie, 1854 1 omslag
- 8** Stukken betreffende het voorgenomen ontslag van G.C. Bosch Reitz als lid van de commissie, 1855 1 omslag

B ONDERZOEK EN RAPPORTAGE**1 ALGEMEEN**

- 9** Nota van Baud inzake de wijze van beraadslagen en de volgorde van de te behandelen onderwerpen, 1853 1 stuk
- 10** Lijsten van stukken in het archief van het ministerie van Koloniën betreffende emancipatie van slaven in West-Indië, 1853 2 stukken
In tweevoud.
- 11** Lijsten van boeken betreffende de slavenhandel en emancipatie in de bibliotheek van het ministerie van Koloniën, 1854 en 1856 2 katernen
- 12** Stukken betreffende door het ministerie versterkte algemene informatie over emancipatie, 1854 1 omslag
- 13** Stukken betreffende de emancipatie in de Franse Westindische bezittingen, 1854 1 omslag
- 14** Nota van A.C. van Bochove, toegezonden aan de commissie, betreffende emancipatie van slaven in de Nederlandse Westindische bezittingen. Met geleidebrief, 1854 2 stukken
- 15** Nota van Baud betreffende de slavenemancipatie, 1854 1 stuk

- 16** Nota van Fiers Smeding betreffende de slavenemancipatie,
1854 1 stuk
- 17** Nota's van Van Raders betreffende slavenemancipatie,
1854-1856 3 stukken
- 18** Stukken betreffende het concept wetsontwerp van Van Raders tot emancipatie van
de slaven,
1854-1855 1 omslag
Gedeeltelijk gepubliceerd in het Eerste Rapport, Bijlagen Q, R en S.

2 NEDERLANDS OOST-INDIË

- 19** Verslag van de subcommissie (Baud en Heemskerk) omtrent de toestand der slaven
in Nederlands Oost-Indië,
1854 1 katern
- 20** Nota van Baud en Heemskerk betreffende de slaven in Nederlands Oost-Indië,
1854 1 stuk
- 21** Brieven aan de koning en aan de minister van Koloniën waarin de staatscommissie
meedeelt het onderzoek naar emancipatie in Nederlands Oost-Indië neer te leggen,
Afschriften
1854 2 stukken

3 SURINAME

- 22** Afschriften van stukken afkomstig van particulieren door de leden der commissie
ontvangen, betreffende de emancipatie in Suriname,
1853-1854 1 omslag
- 23** Brief van N.N. (te Kralingen?) aan Baud, waarin hij zijn mening ten aanzien van
Suriname ontvouwt,
1854 1 stuk
- 24** Nota van Brugmans betreffende emancipatie in Suriname,
(1854) 1 stuk
- 25** Nota van Fiers Smeding betreffende emancipatie in Suriname,
(1854) 1 stuk
- 26** Stukken betreffende het onderzoek door de subcommissie (Fiers Smeding,
Brugmans, Bosch Reitz en Van Raders) omtrent de toestand der slaven in Suriname,
1855 1 omslag
Gedeeltelijk gepubliceerd in het Eerste Rapport, Bijlage M.
- 27** Stukken betreffende het plan van Fiers Smeding en Essers tot "verhuring der
onteigende negers door het gouvernement aan de grondeigenaars",
1855 1 omslag
- 28** Stukken betreffende het wetsontwerp van Brugmans, Bosch Reitz en Baud "tot
opheffing en vernietiging van het meesterschap in Suriname",
1855 1 pak

De definitieve versie van het wetsontwerp, c.a. is gepubliceerd in het Eerste Rapport, Bijlagen B, C, D, E, F, G, H, J, K en L.

- 29** Stukken betreffende het onderzoek naar de financiering van de schadevergoeding aan de eigenaars van slaven, door middel van arbeid in de suikerproductie door voormalige slaven in de gemeenten, 1855 1 omslag
- 30** Eerste Rapport der Staatscommissie, betreffende de emancipatie der slaven in Suriname, Concept 1855 1 pak
- 31** Nota van Van Raders houdende bezwaren tegen het Eerste Rapport, 1855 1 stuk

4 WESTINDISCHE EILANDEN EN DE KUST VAN GUINEA

- 32** Stukken betreffende de emancipatie op de Nederlandse Westindische eilanden, door de leden der commissie in de vergaderingen ter tafel gebracht, Met inhoudsopgave 1854-1855 1 pak
De nummers 22 en 23 ontbreken.
- 33** Enquête's door de staatscommissie naar de toestand der slaven op de Westindische eilanden en aan de Kust van Guinea, 1854 1 omslag
Gepubliceerd in het Tweede Rapport, Bijlagen E, F, G, H, I, Q, R en S.
- 34** Rapport met bijlagen van de subcommissie (Esser en Heemskerk) omtrent de toestand van de slaven op Curaçao, Bonaire en Aruba, 1854 1 omslag
- 35** Rapport van de subcommissie (Van Raders en Esser) omtrent de toestand van de slaven op St. Eustatius, St. Maarten en Saba, 1854 1 katern
- 36** Stukken betreffende het onderzoek door de subcommissie (Rijk en Fiers Smeding) omtrent de toestand der slaven aan de West-Kust van Guinea, 1854 1 omslag
- 37** Nota's van Esser betreffende emancipatie met betrekking tot nopalcultuur en cochenilleteelt op de Westindische eilanden, 1854 1 omslag
Gepubliceerd in het Tweede Rapport, Bijlagen K, L en M.
- 38** Brief van jhr. mr. J.J. Rammelman Elsevier aan Baud, bevattende een afschrift van zijn beschouwingen over emancipatie op Curaçao, 1848
en de destijds door Baud daarop geplaatste aantekeningen, 1855 1 stuk
- 39** Processen-verbaal van de verhoren door de commissie van jhr. mr. J.J. Rammelman Elsevier, H. van der Meulen en pastoor J.J. Putman, 1855 3 stukken
Gepubliceerd in het Tweede Rapport, Bijlagen N, O en P.

-
- 40** Stukken betreffende de ontginning van delfstoffen op Aruba,
1855 1 omslag
- 41** Stukken betreffende het pandelingschap en de penningcontracten aan de Kust van
Guinea,
1855-56 1 omslag
Gedeeltelijk gepubliceerd in het Tweede Rapport, Bijlagen T en U.
- 42** Stukken betreffende het wetsontwerp door Bosch Reitz tot opheffing van het
meesterschap op Curaçao, Bonaire, Aruba, St. Eustatius en Saba,
1855 1 omslag
De definitieve versie van het wetsontwerp c.a. is gepubliceerd in het Tweede Rapport, Bijlagen A en B.
- 43** Rapport van de subcommissie (Esser en Fiers Smeding) tot vaststelling van de
hoogte van het bedrag van de schadeloosstelling van de eigenaars van slaven op de
Westindische eilanden,
1856 1 katern
- 44** Stukken betreffende het wetsontwerp tot het verlenen van een tegemoetkoming
aan gewezen eigenaars van geëmancipeerde slaven op St. Maarten,
1855-1856 1 omslag
De definitieve versie van het wetsontwerp is gepubliceerd in het Tweede Rapport, Bijlage C.
- 45** Tweede Rapport van de staatscommissie, betreffende de emancipatie van slaven
op de Westindische eilanden en in de Nederlandse bezittingen aan de Kust van
Guinea, Concept
1856 1 pak
- 46** Aantekeningen betreffende aan te brengen wijzigingen in het concept van het
rapport,
(1856) 1 omslag